

Інж. В. ПРОХОДА

Підполковник

**ЗАВДАННЯ ВОЯКІВ АРМІЇ У. Н. Р.
НА ЕМІГРАЦІЇ**

КАЛІШ

— 1929

Інж. В. ПРОХОДА

Підполковник

**ЗАВДАННЯ ВОЯКІВ АРМІЇ У. Н. Р.
НА ЕМІГРАЦІЇ**

**КАЛІШ 1929 р.
НАКЛАДОМ „ТАБОРУ“**

Перш ніж говорити про завдання вояків армії УНР на еміграції, ми мусимо знати, що таке український козак та старшина.

У росіян на це була надзвичайно примітивна відповідь: „Солдат єсть слуга государя, заштітник престола і отечества“. Отже, там вояк був не оборонець правди й чести своєї нації, але слуга царя, для якого існували „вера і отечество“. Московська церква весь час і на кожному кроці безупинно вбивала в голови про „благочестівейшого, самодержавнійшого государя“. Анафема і всі прокляття пекла спадали на голову того, хто осмілювався подумати про погрішимість царя. А „отечество“ зрештою уявляло з себе рабів того бога, що поставив своїм заступником царя на землі. На той випадок, коли бог був безсилий, було створено військо, що без жадного вагання мусило вмирати „за веру, царя і отечество“. Який логічний звязок був між цим усім, ніхто не міг відповісти й, навіть, не смів думати.

А що уявляли з себе старшини, що після попів гіпнотизували всю величезну масу притягнених до війська рабів великого царя-батюшки? І тут теж поганство. Для старшини російської армії в більшості існували не честь нації, чи честь війська, в якому він служив, але честь „мундіра“. *) Мундир, погони, кількість зірок на них, кокарда, медалі на грудях, титули мали найвищу цінність. А по-за цим—той же слуга царя, з цілком механічними обовязками виховувати

*) Правда, в кращих російських полках високо ставилась честь полку. Старшини там були міцно спаяні традиціями полку й творили сильну духом полкову родину, але як тільки уклад полку руйнувався, вони ставали безсилими й деморалізувались. Це особливо яскраво виявилось за часів революції 1917 року, коли вся еліта російського війська попала під владу малих і великих криленків. В. П.

слуг низчої категорії, або творити матеріал на „гарматне мясо“.

Словом, творилася сліпа збройна сила. Через це у громадянства склалась уява, що вояк не може логично думати, що він, навіть, не сміє думати про речі, які не передбачені військовими статутами. Все це лише свідчило про надзвичайно низький культурний рівень провідництва „єдиної неділімості“.

На жаль, ця думка частинно перейшла в спадщину й до українського громадянства. Чи є правдивий цей погляд? Чи може він бути пристосованим до українського національного війська, що свідомо, не з наказу „царя-батюшки“, але з волі нації, в особі кращих її синів стало на шлях збройної боротьби за незалежність своєї Батьківщини?

Цей погляд не тільки неправдивий, але надзвичайно шкідливий. Тому ми мусимо зробити спробу дати найбільш правдиву відповідь на запитання, що таке козак та старшина. На нашу думку, козак є оборонець правди чести своєї нації та борець за свободу своєї Батьківщини. Між цим означенням слова „ко-зак“ та означенням слова „солдат“ мусить бути така-ж різниця, як між: „Душу й тіло ми положим за свою свободу...“ й „Сільний державний царствуй на славу нам, царствуй на страх врагам, царь православний...“

Національна свідомість, розуміння потреби боротьби за свою Батьківщину, велика моральна сила — душу й тіло покласти за свою свободу мусять бути ознакою нашого вояка. Вояк не може боротись ані за соціалістів, ані за монархистів, ані за комунистів. Для нього не існують ані персональні, ані окреслено-групові інтереси. Вояк віддає своє життя за вищі ідеали всієї своєї нації. Не може вояк боротись за соціальні інтереси окремих груп. Вояк мусить бути партійно аполітичний, але свідомий національно-політично. Національну політику переводить Уряд Держави, що є виразником волі цілої нації, а тому вояк лише з наказу начальників, яких призначає законний Уряд, може переводити збройну боротьбу — відбирати життя іншим

і віддавати своє. В протищому разі він буде не вояком регулярної армії, лише розбішакою.

І тільки в окремих тимчасових випадках між мирним населенням можуть повстати окремі збройні відділи для боротьби з антинаціональною, або антинародньою владою, але вони зараз же мусять навязати зв'язок з законним Урядом своєї Батьківщини й підлягати всім його наказам. Коли ж цього не настане, як це було, наприклад, з відомим анархистом Махном, то такі повстанці теж мусуть бути названі розбішаками, що зменшують збройну силу своєї нації й шкодять загальному національному інтересам.

Старшина є той же козак в його національно-політичних завданнях. Старшина це всебічно військово-підготовлений, освічений, старший, досвідчений, хоробрий вояк, що є керовником та вихователем підлеглих йому козаків. Ознакою старшинського звання є ранга і функції, які воякові надає законний Уряд. Молодший старшина несе в порівненні з козаком подвійну, а старший ще значно більшу відповідальність перед Урядом своєї нації за поступування своїх підлеглих.

Для старшини честь нації та шляхетність війська, якому він віddaє все своє життя, мусить бути понад усе. Старшини мусять виховати такі кадри війська, які були-б на сторожі правди та боролись з усіма низькими звірячими інстинктами людей, що в боротьбі за свої матеріальні інтереси часто забувають про вищі цілі своєї нації. Шляхетність вдачі, розум та хоробрість мусуть бути ознакою старшини, а не тільки мундир, який він носить.

Ідеали Запорізького війська вільної козацької держави, а власне: прагнення до правди й чести, суворе дотримання лицарських традицій та козацьких звичаїв, погорджування улесливістю та багатством, пошана до досвідчених та хоробрих, безумовний послух начальникам, сувора дисципліна мусуть бути ідеалами й нашого сучасного війська.

Починаючи з XIV століття наша нація, оточена ворогами з усіх боків, почала творити власну демократичну вільну державу на цілком військово-козацьких основах.

Традиція збройного захисту своїх прав протягом більше

як 300 років увійшла в плоть та кров нашої нації. Цей дух козацтва прокинувся у нас і після трьохсотлітнього поневолення, коли багато кращих синів України спонтанно пішло в ряди Української армії під прапором УНР, не дивлячись на найжахливіші умови збройної боротьби, бились з численними зовнішніми ворогами протягом 4 років. Зімовий похід армії УНР буде однією з славетних та світлих сторінок нашої воєнної історії, а лицарі цього походу, що не здеморалізуються і не зрадять викришталізованим на тому тернистому шляху ідеалам, будуть почесними громадянами Самостійної України.

Як і в часи козаччини, так і тепер, в період останньої, збройної боротьби, майже всі військові частини, починаючи від українізованих російських частин до витворення самостійних військових організацій, як наприклад: УСС в австрійській армії, Сіра дивізія, дві Сині дивізії на чужих теренах, Богданівський полк та багато, багато інших на теренах України повстали добровільно без жадного примусу. Лише надзвичайно активна агітація проти збройної боротьби та внесення анархії з боку наших ворогів, брак національно-свідомих, досвідчених та дисциплінованих керовників привели до того, що дуже значна частина молодих сил нашого народу не прийняла активної участі у визвольній боротьбі. Дуже часто на чолі добровільно повставших військових організацій, особливо характеру повстанського, ставали люди не знані, часто з анархистичними тенденціями, як наприклад: Махно, Григорієв, Зелений, Струк, Волох, Божко то-що, або людці з бажанням особистої наживи.

Відсутність належного розуміння традицій свого війська, військової етики та дисципліни приводили до того, що на чолі тих або інших частин часом з'являлись нікому невідомі пройдисвіти, які ріжними демагогичними вибриками розбивали збройні сили своєї нації. Але як скоро вони з'явилися, так же скоро й зникали.

Лише пізніше, в процесі безупинної збройної боротьби, після Зімового походу, не дивлячись на надзвичайно тяжкі обставини, удалось весь цей збройний рух увести в рамки регулярних частин. Весь аморальний елемент відійшов або

перейшов на бік ворогів. Молода Українська армія витримала надзвичайно тяжкий іспит, якого не знає жадна воєнна історія.*) Але большевицька агітація серед населення, переважаючі сили ворогів не дали можливості нашій армії розростись, притягнути в свої ряди масу сил свого народу. Армія УНР, витримавши свій іспит, залишила широкі, політі козацькою кровлю поля України і чекає того часу, поки не витримає національно-політичного іспиту весь Український Нарід. Переживає і переживе він ту анархію, яку пережила наша армія, виявлять цілком своє обличча й зникнуть всі наші політичні авантурники. І вже недалеко той час, коли світло правди засвітить, а вояки армії УНР стануть на варту.

Тому національно-політично свідоме старшинство та ко-зацтво, розпорощене по цілому світу, не мусить забувати про свої завдання в майбутньому й стати на заклик Уряду УНР до зброї для заведення в своїй хаті своєї правди, сили й волі. Вони мусять плекати традиції свого історичного війська, мусять також плекати все краще, що дала нам остання збройна боротьба, мусять не забути й використати той досвід та знання, з яких склали тяжкий іспит на степах України. Вони мусять зберегти військово - козацький дух, не здеморалізуватись і витримати ще один суровий іспит з національно-політичної витревалости.

Збройна боротьба з нашими ворогами не скінчилася.

Що-ж мусить бути положено в основу при творенні майбутніх регулярних частин?

Перш за все — військова етика, традиції та дисципліна. Осягаються вони військовим вихованням, в якому психіка цівільної особи перетворюється в психіку вояка — людини з сильною волею, з високим моральним обовязком бути оборонцем правди й чести.

Що-ж таке військова етика?

Етика слово грецьке. Аристотель назвав словом „етікос“ ті чесноти, що походять з душі й характеру людини. Етика дає нам моральні накази та закони, що виростають

*) Боротьба Турції за своє визволення велася в більш-менш подібних умовах. Ред.

і розвиваються з умов співжиття людей, в родині, громаді, нації, державі й що мають характер внутрішнього примусу.

Військова етика дає нам моральні накази, що є категоричні й обовязкові для всіх вояків. Вояк, що їх не виконує, є деморалізованим. Ці моральні накази мусять бути авторитетними. Авторитет начальника та старшого для вояка безумовні. Начальник та старший своїм поступованням мусить давати приклад своїм підліглим та молодшим від себе. Тому відповідальність начальника або старшого в порушенні законів етики, в порівнанні з молодшим вояком, надзвичайно велика.

Це є спільні основи етики для армій всього світу. По-за цим кожна армія, кожне військо, в залежності від національності вдачі та державного устрою (монархистичний, комуністичний то-що) мають свої етично-моральні імперативи, що часто бувають спільними для більшості армій культурних народів, як, наприклад, не убивати безбройного, не грабувати мирного населення, шанувати звичаї мирного населення чужої країни, на території якої військо в час війни може перебувати, то-що.

Але більшість моральних основ етики, наприклад, б. царської або цісарської армії треба відкинути, як етику слуг государя та захисників його престолу й дати на їх місце те, що дало нам наше історичне козацтво та наша молода національна армія.

Етично-моральні закони часто бувають нерозривно звязані зі звичаями та традиціями війська. Основою традицій є та-ж етика та мораль, а тому перевести між ними різку по суті межу неможливо. Наше військо Запоріжське не мало на означення шляхетних прагнень слова етика, там близько до нього підходило слово звичай. При чому розуміння звичаю та традиції були майже однакові. Але формально ми можем де-які моральні накази та закони, що є основами традицій, віднести до етики.

Такими основами є:

1. Правда й честь нації понад усе.
2. Ні зиск, ні слава.
3. Слово вояка — святе.

4. Брехнею світ пройдеш, —назад не вернешся.
5. Будь вільним, а не рабом.
6. Будь хоробрим, а не жорстоким.
7. Борись до останнього.
8. Будь сильним і допомагай слабішому.
9. Всі за одного й один за всіх.
10. Одиниця ніщо,—ціле все.
11. Шануй других, щоб шанували тебе.
12. Кожному по його здібностях, а кожній здібности по її ділах.

Традиції війська бувають писані й неписані. Писані традиції ми пізнаєм з військової історії. Неписані традиції це ті звичаї, що передаються з покоління в покоління й набрали сили неписаних законів. У нас вони оспівані в козацьких думах та історичних піснях. Наш національний гімн сконденсував в собі всі козацькі звичаї та традиції. Запоріжці надзвичайно суверено карали за порушення козацьких звичаїв. Писані традиції констатують факти та дії в минулому та дають напрямок для чинності й поведінки в майбутньому.

В багатьох частинах нашої молодої армії вже уstanовились свої національно-військові традиції. Вони такі:

1. Пошана до активності не на словах, але на ділі. Активність на полі бою, погорджування небезпеками, готовність в кожну хвилину життя своє віддати для загальної справи цінились найвище.
2. Те, що освячене кровю війська, є святе.
3. Говорення правди, хоч часом і гіркої, у вічі не тільки молодшому чи рівному собі, але й старшому.
4. Погорджування улесливістю та ріжними інтригами.
5. Погорджування шкурництвом та карєризмом та поборення отаманії.
6. Боротьба з образами та зневагами чи то словом чи дією, як з пережитком некультурності.
7. Чемне й відповідне поводження старшин з козаками, але без панівратства.
8. Національний шовінізм у відношенні до своїх і тероранція до національного почуття меншостей.

9. Належна пошана до цівільного населення та готовність йому допомогти.

10. Дотримання військово-громадської дисципліни та товарицької солідарності.

11. Прийняття до полку нового старшини мало робитись лише за згодою товариства старшин.

12. Скромність як в одязі, так і в поводженні.

Оце ті основи неписаних традицій, що мусять бути прийняті і для майбутніх регулярних частин нашого війська. Ці традиції разом з військовою етикою мусять виявляти дух армії та ті духовні прагнення до правди й чести, за які приноситься в жертву не матеріальний добробут, але найцінніший дар природи — життя.

Далі йде перехід до волево-розумової чинності. Надзвичайна ріжноманітність проявів людської думки, що виникають з особистих почувань, неуміння підпорядкувати свій погляд поглядові загалу змушують для уникнення анархії введення сувереної дисципліни. Одиниця ніщо, а ціле все, тому ця одиниця, яким би вона не вважала себе генієм, мусить підлягати волі більшості. Для війська цією більшістю є ціла нація, а виразником її волі Уряд. Уряд призначає військових начальників, що й стоять у своїй діяльності на сторожі інтересів всієї Держави. Отже всякий наказ начальника без жадних міркувань та критики мусить бути виконаний. Лише явно злочинні накази, чи накази, явно направлені проти законного Уряду, не виконуються, але про них негайно доповідається в порядку підлегlosti старшому начальникові.

В своїй основі військова дисципліна має два моменти: внутрішній та зовнішній. Внутрішній момент базується на військовій етиці та традиціях. Це є той військовий дух, без якого вояк ніщо. А всі норми зовнішнього моменту дисципліни відповідно трактуються в військових законах та статутах, а тому про них ріжної думки не може бути.

Військовий дух та дисципліна є тими напрямними, в межах яких переводиться військове виховання. Завданням військового виховання є створення одностайноЯ могутньої сили, що не піддавалась би жадним побічним впливам чи то

окремих осіб, чи соціально-політичних, чи тим більше національно-ворожих груп. Жадна діяльність Уряду, доки він не зрадив своїй нації, як це було з урядом б. гетьмана Скоропадського, не підлягає критиці військових.

Виплекання активності її направлення її по належному шляху є головним завданням військового виховання. Виховання національно - політично - свідомих, енергійних бойців, піднесення їх моральних якостей як можна на вищий ступінь та самоповаги до себе, як одиниць цілого війська й оборонців правди та чести, мусить бути поставлені на перше місце.

Військове виховання нерозривно звязане з фізичним вихованням. Тут плекання в здоровому тілі здорового духу є зasadничим правилом. Фізична витревалість підтримує духовну витревалість. З повсякденних спостережень ми бачимо, що слабі фізично особи найбільш деморалізовані. Це особи, що весь час чутко прислухаються до болів свого слабого організму, по-за якими для них нічого не існує. Це люди, що здібні лише нарікати, жебрати, вимагати до себе співчуття жалю то що, а не для творчої праці.

Вояк мусить бути фізично сильний та бадьорий. Він мусить бути загартований. Ні голод, ні холод не можуть зломлювати його та зупиняти від постійного руху вперед. Вояк не мусить піддаватись настроям, а мусить бути надзвичайно розважливим та спокійним. Вояк мусить знати своє місце, яке йому приділено у війську й ніколи не виявляти ініціативи в тому, що виходить по-за межі покладених на нього обовязків. Свою чинність вояк мусить виявляти в діях. Тому треба завше поборювати довге й запутане висловлення думок у вояка. Як відповіді так і доповіді мусить бути короткі, точні й ясні та висловлюватись у відповідній формі.

Упертість в досягненні поставленої мети мусить бути позитивною рисою вояка. Вояк мусить іти по указаному шляху й ніколи з нього не збочувати. Прямолінійність є ознакою військовости. Двоїтись вояк не може. Для вояка може бути лише два табори: свої й чужі — вороги. Спільногого казанка з ворогом чи якогось приятелювання з ним у вояка не може бути. Вояк мусить бути твердий, а не

**Симонетажний, суворий, але й не жорстокий, бо він стойть
за строкі справедливості й закона.**

**Тільки вихований в такому дусі вояк буде вояком, а не
козаком.**

Всі перечислені ознаки вояка, його етика, традиції, дисциплінованість та виховання надають його всіхіці своєрід-
ній віттівок. Людина, що пройшла сувору військову шко-
лу, набуває військовий характер психології — цілком відмін-
ний від характеру цієїльної людини. Для вояка не може
бути незвичностей. Вояк є людина чину. Він діє зі зброєю.
А діяти зі зброєю можна лише тоді, коли ясно зазначено,
що треба зробити. Через це підхід у вояка до справи бу-
ває без різних хитро-розумових та гавбоко-філософських
міркувань. Вояк або виконує накази, або коли виявляє вла-
ству ініціативу, то діє лише тоді, коли свято переконаний
в незвичності своєго чину. При цьому його не мусить
зумнівати ані рішучий збройний опір, ані крики розпачу. Роз-
почате діло вояк мусить довести до кінця ціною свого
власного життя.

Отже, психологія вояка є психологія людини з сильною
волею, що в осягненні поставленої мети не знає перешкод.
Вояк мусить побороти перешкоди або вмерти. Для вояка
є чужими почуття стадності. Вояк мусить вести за собою
слабших, а не підпадати їх волі.

Який же духовний зв'язок сучасної Української армії
з історичним козацтвом, традиції якого мусить бути покла-
дені в основу виховання?

Вже саме означення, що таке козак та старшина, війсь-
кова етика та традиції дають ясну відповідь, що Українське
військо, подібно історичному козацтву, є оборонцем свобо-
ди та вільного розвитку всіх творчих сил своєї нації. Наше
військо не може стати на оборону інтересів окремих верств
суспільства, чи то монархистичних або пісевдосоціалістичних.
Те військо, що хоче бути на сторожі правди й честі, мусить
шідтримувати той державний лад, при якому можливий ціл-
ковитий вибір суверенної волі всієї нації. Ані царат, ані жа-
лла диктатура не рахуються з виявом цієї волі. Вони при-
водять до рабства. Як при цараті так і при диктатурі, що

під примуються багнетами, є лише насильне панування меншості над більшістю. При чому ця більшість перебуває в становищі рабів, позбавлених вільного розвитку. Не було це ідеалом для історичного козацтва, не може бути й для нашого сучасного війська.

Вояк, що для виших цілей во імя справедливости по-збавляє життя інших і сам віддає за це своє життя, не може бути наймитом аві чужих нам сил (варягів), ані якоїсօ окремої верстви суспільности. Військо з таких вояків буде не народнім військом з глибокими моральними й ідейними основами, але якимись організованими загонами наймитів, що за добру платню й рідного тата й маму повісять.

Отже ідеалом нашого війська мусить бути самостійна Українська Народня Республіка, яка забезпечувала б в однаковій мірі права всього населення України, а її Уряд не присвоював би собі: „самодержавну владу та не узаконював самовластієм“ таке право: так хочу, так повеліваю“, як про це говориться в конституції Запоріжців при обранні на гетьмана Пилипа Орлика. Прообраз цієї Народньої Республіки дало нам Запоріжжя й ми тепер не можем робити кроку назад чи то до монархизму, чи до ультра-соціалізму.

Військо оберігає збройною силою скарби своєї нації. Мусить воно зберігати й державні традиції свого народу, за які пролиті моря козацької крові. 4-ий Універсал Української Центральної Ради відновив 22-го січня 1918 р. цю вікову державну традицію в формі Самостійної Незалежної Української Народньої Республіки, виявивши суверенну волю всього Українського Народу після 300-літнього поневолення. Багато було пролито крові й під прапорами УНР. Армія УНР не хиталась на своєму тернистому шляху до Самостійності своєї Батьківщини. Не йшла вона на службу ані до московських монархистів, ані до московських комуністів, ані до інших наших ворогів не піде. Не підуть воїки й за тими, що вже блукали по манівцях.

Наши вороги вилили багато помий на Запоріжжя, навіть, і наші псевдо-патріоти називають Запоріжців розбішаками, а московські царі найлютішими засобами при допомозі наших же таки Галаганів, Гладких та Брюховецьких знущали

Січ Запоріжську. Бачимо ми, що й зараз не менше кидається всякого бруду на Уряд УНР як з боку Москви, так і наших же Брюховецьких та невідомо звідки повсталих людей.

Державна традиція УНР освячена кровю нашого Великого Національного Вождя Симона Петлюри та кращих синів нашого Народу й не затемнять її ніякі сили.

Так в загальних рисах можна схарактеризувати як окремих вояків, так і ціле наше національне військо та їх завдання при нормальніх обставинах, коли вояки зібрані в певні військові одиниці та озброєні.

А якими ж мусить бути наші вояки, коли вони перебувають в стані цівільних в резерві?

На це нам могла б дати відповідь та ж історія козаччини. Перш за все не забувати тієї військової штуки, якої научився; шанувати те військо, до якого належав, шанувати й не забувати традиції свого війська. Обставини цівільного самостійного життя, боротьба за існування змушують такого вояка в резерві відстоювати свої інтереси з приміненням методів та тактики тих суспільних груп, до яких він буде належати та прийняти їх соціально-політичну ідеологію для організованого творення суспільних норм життя. Він зможе вповні користати з тих громадських прав, яких вояк дійсної служби позбавлений.

Але як за часів козаччини, так і тепер, на випадок небезпеки від зовнішніх ворогів, такий вояк мусить негайно ж залишити всі справи свого звичайного життя та свою родину, забути про ту суспільну групу, до якої він належав, і стати в ряди війська для збройної боротьби. Він мусить з того часу, як одяг військову уніформу, цілком забути свої приватні соціально-політичні погляди, відновити в своїй пам'яті все те, чого його научили в Війську й цілком перейнятись духом війська, для якого нація — по-над класи, держава — по-над партії.

А що ж уявляє з себе вояк на еміграції? Чи можна прирівнювати його до вояка в резерві? Формально вояки знаходяться в безтерміновій відпустці. А що ж по суті уявляє з себе вояк на еміграції? Чи може він вважати свої

завдання збройної боротьби закінченими? Чи може спокійно займатись влаштуванням своєого особистого добробуту та відстоювати інтереси тих суспільних груп, серед яких він живе? Чи може він натуралізуватись? Чи може він, нарешті, творити якісь нові державні ідеали?

Збройна боротьба з окупантами України не закінчена. На майбутнє потрібна війна з усякою навалою, що тримається лише на багнетах. Той, хто вважає, що завдання збройної боротьби закінчено, перестає бути вояком, перестає бути оборонцем своєї нації. Вояк, що не вірить у свою власну силу, не є вояк. Вояк, який вважає, що його минула збройна боротьба під прапором УНР була помилковою, не був вояком в дійсному розумінню цього слова, але був несвідомим бунтарем. Відбирати життя у інших не можна помилково, але або во імя правди, або зі злії волі. В першому випадку це роблять оборонці правди, а в останньому — розбішаки. Закон збройної боротьби є суворо логічний. Напрямок військової логічності визначають вікові традиції, а не сучасні настрої біржі ріжних авантурників.

Отже, вояк армії УНР на еміграції є вояком не резервуючим, але вояком в безтерміновій відпустці. Він мусить бути в стані повсякчасної поготівлі до послуг Уряду УНР. Іншого уряду армія не мала й не має. Ті, що думають творити на еміграції якісь нові уряди, а тим більше по якихсь групових принципах, для вояка армії УНР є вороги.

Емігрант є безправний. Ні про які влаштування особистого добробуту не може бути й мови. Він може лише думати про тимчасовий шатмок хліба, аби не помер на чужині. В цьому відношенню всі емігранти для тих країн, де вони перебувають, рівні.

Про натуралізацію нема що й говорити. Той, хто натуралізувався, перестає бути громадянином своєї Батьківщини й поставив хрест на визвольних змаганнях своєї нації. Він переходить в стан громадян тієї держави, яка до України може бути або прихильною, або ворожою. Вояк Української армії, поки він не перейшов у свій первісний стан, цього зробити не може.

Які ж завдання вояків на еміграції?

При нормальних умовах життя й чинності армії, як уже зазначалось, є два головних моменти дисципліни: внутрішній, основою якого є етика та традиції, і зовнішній, що підтримується примусом та карністю. В умовах емігрантського життя зовнішній момент дисципліни цілковито відпадає. Примусу й юридичної карності не може бути жадних. Тут вояк може або добровільно продовжувати іти по тому шляху, по якому йшов, і вважати надалі себе вояком, до чого його зобовязує внутрішня військово-моральна дисципліна, або перейти в категорію цівільних і продовжувати боротьбу під прапором УНР в ролі національно-культурного, або національно-соціального борця, до чого зобовязує національно-громадська дисципліна та етика, або й зовсім відкинути всяку дисципліну й етику своєї попередньої чинності, визнати їх помилковими й стати на шлях політичного штундизму в шуканні нової правди, або авантурництва й зради тим ідеалам, за які до того часу боровся.

Отже з вояків армії УНР може повстати на еміграції й повстало три групі:

1. Ті, що продовжують вважати себе вояками й зберігають традиції збройної визвольної боротьби.
2. Ті, що перейшли в стан цівільних і в цьому стані підтримують та боряться за попередні ідеали.
3. Ті, що відкидають зовсім ті провідні шляхи, які визначила збройна боротьба армії УНР й займають ворожу позицію до її Уряду.

Ці три групі викришталізуються на фоні загальної аморфної маси обивателів еміграції, що по-за своїми дрібними турботами для свого шлунка ні про що не думають, цікавляться лише інтересами своїх Кобеляк, всього, що по-за Кобеляками бояться, всіх слухають і всім можуть коритись. Основою їх філософського погляду є: моя хата з краю; я людина маленька; Купріян каже, якось то буде. Вони не вірять у свою власну силу. Сподіваються якогось спасіння від інших. Коли для їхнього шлунка хтось щось доброго зробить, незалежно від того, хто це буде, вони його будуть хвалити й відважатися піти з ним навіть на барикади, а коли ні—будуть лаяти та нарікати. Ця маса в загальному інерт-

на, пасивна до виявлення своєго національно-державного „я”, здібна або до дуже пильної служби чужим, або до же-брацтва. На наше щастя, категорія жебраків, іноді надто активних, дуже незначна.

Що ж зробили ті, що вважають себе вояками армії УНР і чим вони відріжняються від загально-еміграційської аморфної маси? Вийшовши в безтермінову відпустку зі своїх регулярних частин та зайнявшись цілком цівільною діяльністю, заробляючи собі шматок хліба щеденого, або набуваючи собі за допомогою братніх народів знання та фахи як для національно-культурної боротьби, так і для заробітку того ж шматка хліба, вони для взаємної моральної підтримки та виявлення своєго національно-державного „я“ викришталізувались серед загальної аморфної маси еміграції в окремі військові товариства, громади та союзи вояків армії УНР. Кришталізація відбувається по певних, надзвичайно точних законах спорідненості елементів та симетрії. Елементи, що йдуть на будову криштала, мусять мати надзвичайно точний хемічний склад. Коли нема споріднених елементів, кришталізація не відбудеться. Але коли є споріднені елементи, а нема відповідних умов для їх викришталізування і нема сили, що їх звязала б, кришталізація теж не настане. Крім того криштал характеризується своєю формою, яку визначають осередок, осі та площини симетрії. Коли нема цієї форми, нема й криштала. Є аморфна маса, якій ціна не велика.

Отже, для витворення кришталичного тіла потрібні: 1) споріднені елементи, 2) сила, що їх звязує та 3) симетрія їх будови. Це є основи творення кришталів. Але основна вимога до криштала — його чистота. Криштал мусить бути чистої барви. Випадково попавше або приставше до криштала побічне тіло є водою криштала. Треба його тоді очистити. Нехай цей криштал буде меншої величини, але чистої барви, бо каламутність є ознакою аморфності.

Що ж є основами творення наших кришталів — організацій вояків армії УНР? Перша вимога до елементів. Вони мусуть мати точний хемічний склад та бути між собою спорідненими. Хемічним складом для вояка є його

військово-козацький дух, національно-політична витревалість та моральність.

Людина, що була вояком, але позбавилась всього військового й не хоче знову його набути, не є вояком. Вона на будову військового кришталу не надається. Людина аморальна або деморалізована, людина, що задоволення своїх матеріальних потреб ставить по-над усе, теж на будову нашого кришталу не годиться. Ідеалом вояка є оборона правди й чести своєї нації, а не нажива. Людина надзвичайно амбітна, з дуже розвиненим почуттям індивідуалізму, що не може триматись на належному їй в кришталі місці, також на будову кришталу не надається, бо він є ціле, а одиниця, що не може знайти при будові кришталу належного місця, випадає зовсім при його кришталізації, як побічне тіло.

Друга вимога до сили, що звязує окремі елементи. Цією силою є наша національно-політична ідеологія. Вона ясно окреслюється статутами добровільно повсталих організацій вояків армії УНР. Формуліровка її ріжна, але суть одна й та ж, а власне: організації мають на меті стисліше обєднання вояків, що не зійшли з наміченого збройною боротьбою шляху і продовжують стояти на засаді збереження та дальнішого плекання тягlosti української військової традиції, відновленої боротьбою армії та закріпленої з волі нації актами державності в формі УНР.

Маючи загальну національно політичну ідеологію, організації внутрі сїбе аполітичні. Члени їх підлягають внутрішній дисципліні, основаній на військовій етиці та традиціях і не можуть виявляти в своїх організаціях яких би то не було симпатій чи антипатій до соціально-політичних ідеологій. Але відношення до ріжних соціально-політичних груп ясно означається поступованням цих груп. Ті групи, що дозволяють собі, чи мають завдання разом з ворогами Самостійної України розбити Державний Центр, для вояка Української армії є такі ж вороги, як і окупанти нашої Батьківщини. Ті ж соціально-політичні групи, що продовжують стояти на засаді збереження та дальнішого плекання тягlosti української вікової державної традиції, відновленої бо-

ротьбою армії та закріпленої з волі нації актами державності в формі УНР, є для всіх вояків армії УНР політичними борцями за самостійність України. Ці групи для вояків армії УНР є політичними осередками національної думки в ширшому розумінні. Імперативом цієї думки є УНР з державною традицією, освяченою кровлю кращих синів нашої нації—національного війська.

Це є основи тієї сили, що зєднує вояків в одне ціле та збільшує їх національно-політичну витревалість.

Третя вимога необхідна для творення кришталу,—це елементи симетрії його будови. Їх є три: осередок, осі та площини симетрії. Осередком нашого військового кришталу є військова етика, що залишається незмінною як для вояка в уніформі, так і для вояка в цівільному одязі.

Осями симетрії є традиції нашого війська, що перейшли до нас у спадщину від наших дідів та батьків і мають бути передані нашим дітям—майбутнім воякам національної армії. Про них уже говорилось, а тому тут на них ми зупиняємося не будем. Нарешті, площинами симетрії є наші методи та тактика поступовання. Для вояків на еміграції вони мають замінити військову тактику та стратегію збройної боротьби.

В своєму поступованні вояк ніколи не мусить забувати про вищу загальну мету національно-політичних завдань і не розмінюватись на дрібниці буденого життя, або робити з них якусь надзвичайно велику принципову справу.

Свою особисту волю вояк мусить підпорядкувати волі більшості. Жадних опозицій чи тим більше опозиційних груп в житті військових організацій не може бути. Вояк мусить завше відкрито висловлювати свій погляд на справу чи то цілому товариству, чи голові організації, чи керуючим органам її, але також підлягати їх волі без жадних застережень так, як вимагають того засади внутрішньої військової дисципліни. Коли вояк боїться сам особисто висловити свій погляд, а починає агітувати для цього когось іншого, або збирати на це якусь групу, то це буде не вояк, але або страхополох, або інтриган. Почуття авторитету до постанов товариства, управи та пропозицій голови мусить бути дуже сильно розвиненим.

Це загальна категорична основа тактики й методів поступовання. Далі вони деталізуються у відношеннях та взаємовідношеннях до інших груп і осіб.

Яке ж наше відношення може бути до тих бувших вояків, що зійшли зі шляху, указаного збройною боротьбою армії УНР?

Закон військової логики надзвичайно суворий. Логічність поступовання фіксує традиція. Традиції збройної боротьби освячені залізом та кровлю. Вояк без військової етики та традицій свого війська є або „гарматне мясо“, або наймит. Той наймит, що лише за гроші убиває людей, називається катом. Той, хто називає себе лише військовим професіоналом чи фахівцем, теж попадає в цю категорію. Професію забивати людей мають лише кати.

Що ж уявляють з себе бувші вояки, що визнали чи визнають помилковим, або, навіть, шкідливим той шлях, який пройшла в своїй збройній боротьбі армія УНР та відкидають її традиції? Що це було, чи гарматне мясо чи наймити? Категорія гарматного мяса мало цікава.

Нас цікавлять головним чином особи, що займали командні пости в нашій армії, як напр. генерал Тютюнник, генерал Липко та подібні ім, що здались на ласку нашого одвічного ворога. Хто вони були такі? Визнаючи передsovітськими місіями збройну боротьбу армії УНР за „бандітський“ рух, вони самі собі дали назву розбішак. Очевидно ми проти такої назви для них протестувати не будем, хоч вони заслуговують більш сильної назви — зрадників, бо пішли на поклін доsovітських комисарів не як цівільні люди, а як генерали армії. Зрада — це найбільший злочин для вояка. За це він мусить умерти фізично й морально. Виправдання для неї не може бути жадного.

Яке ж наше відношення мусить бути до тих військових керовників, що з ціліми частинами переходили до ворога, що зрадили не тільки свої нації, перейшовши на бік московських монархістів армії генерала Деникіна, але зрадили й цим, перейшовши до московських комуністівsovітської армії, зрадили й останнім? Чи це були керовники частин національної армії, чи купка отаманів, що пішли по шляху

ріжних авантур? Що вони зробили зі світлою традицією збройної боротьби армії УНР? За що вони боролися? За свободу всієї своєї нації чи спасали свою власну шкіру?

Закон суворої військової логики мусить сказати, що поступовання таких військових керовників було однією з най-ганебніших сторінок нашої військової історії. Коля історія найде якесь вилучання для Махнів, Григорієвих, Зелених то-що, то для таких керовників не може бути жадного.

Вожді війська мусять, як орли, високо літати й бачити на сотні років наперед той провідний шлях, по якому ведуть в збройній боротьбі своїх підлеглих, а не плавувати, як гади, між колючок, боячись поколоти свою власну шкіру та й ще вести за собою тисячі вояків, що мусять за ними йти. Відповідальність військового керовника надзвичайно сувора. Наколи він свідомо, чи, навіть, несвідомо помилився, він раз назавше перестає бути цим керовником і є відповідальним перед своїм урядом. В новітніх війнах всю відповідальність за збройну боротьбу перед нацією поносять уряди. Уряд є виразником волі нації, що його обрала, а національне військо виконує накази цього уряду.

Чи може правда, оборонцем якої є вояк, стала така міллива, як хамелеон, що кожну годину міняє свою барву? Чи може у нас, синів великої української нації, нема здібності розуміти правду, чи може вона покрилась таким величезним намулом деморалізації та дрібного egoїзму, що по-за ним ми її ніколи не побачим, а ріжні авантурники, покриваючи її все новими й новими верствами намулу, кожної хвилини будуть доказувати нам, що чорне є біле й навпаки?

Є ще одна категорія бувших вояків нашої армії, що продовжують вважати себе вояками й на кожному кроці, так мовити, козиряють тими рангами, що одержали в армії УНР, але, ставши на шлях партійної боротьби, ведуть акцію ворожу до Державного Центру УНР. Жадної опозиції до законного національного уряду серед вояків не може бути. Творити опозицію до уряду можуть лише цівільні особи, дотримуючись всіх вимог національної та громадської етики й моралі. В противному разі така опозиція стає авантурницькою, яку лише військова сила може поставити на на-

лежне їй місце. Отже ті вояки, у яких соціально-супільні почуття перемагають над національно-державними, можуть бути соціалістами, фашистами, монархистами, словом, чим захочутъ—тільки не вояками. Наше відношення до них може бути таке ж, як і до соціально-політичних груп, до яких вони належать. Вояк, як оборонець правди й чести своєї нації, не може боротись за соціально-супільні інтереси з іншими супільними групами своєї нації. А коли він став на цей шлях, то перестає бути вояком.

Тому в соціально-політичних партіях не може бути ані генералів, ані полковників, ані всяких інших військових рангів.

Яке ж наше відношення мусить бути до ріжних груп, що займають ворожу позицію до Державного Центру УНР?

Для вояка існують вороги зовнішні й внутрішні. Що таке вороги зовнішні—ясно. До ворогів внутрішніх ми відносимо тих, що зраджують ідеалам своєї нації, що підкопують морально-етичні основи державного устрою своєї Батьківщини. До ворогів внутрішніх не можна віднести певних опозиційних груп, що нѣ перейшли межі морально-етичних основ боротьби за справедливість. Але як тільки така опозиція в запалі боротьби переступить поріг цих основ, а тим більше зєднається для спільногого ділання з нашими ворогами з метою зруйнувати існуючий порядок, вона стає надто небезпечним внутрішнім ворогом. Вона може привести до анархії та ріжних авантур, що розбивають сили нації.

На еміграції намітилось чотири головних груп, ворожих Державному Центральному УНР. Це хлібороби групи бувшого гетьмана Скоропадського, група п. Микити Шаповала, провід „націоналістів“ з „Розбудовою нації“ та так звані „зміновіховці“ з ріжними авантурниками.

Перша група має вже свою безславну традицію. Грамота гетьмана Скоропадського від 14.XI.1918 про федерацію з Росією говорить сама за себе. Ніхто не може поручитись за те, що „ясновельможний пан гетьман всієї України й великий князь Малия Русі“ п. Скоропадський не видасть ще такої грамоти. Становище вояків армії УНР до цієї групи

мусить залишитись по традиції таке ж, як було в листопаді 1918 року.

Друга група п. Шаповала ясно себе охарактеризувала тими спільними з ворожою пресою виступами проти Державного Центру УНР, що позбавлені всякого почуття як національних, так і загально-громадських морально-етичних основ. П. Микита Шаповал — це модерний емігрантський Брюховецький, що опирається на допомогу „старшого брата“ п. Чернова та намагається створити на еміграції якийсь новий уряд. У національно-свідомого вояка його методи й тактика поступовання в боротьбі з законним урядом можуть викликати лише погорду.

Третя група — провід „націоналістів“ в ч. 12 своєї „Розбудови нації“ в ряді статей, а власне: „Свято українського чину“, „Серед українців у Парижі“, „Єдиним фронтом“ — цілком схарактеризувала себе й ясно зазначила свій єдиний фронт разом з московською червоною диктатурою проти Державного Центру УНР. Вояк армії УНР образи законного уряду УНР, Головного Отамана Військ УНР та національної чести вояків армії УНР, організованих в Союз, ніколи не мусить забути.

Про четверту групу ріжних „зміновіховців“, що самі себе визнали „бандітами“, в майбутній збройній боротьбі не варто й говорити.

Яка ж наша тактика й методи поступовання до цих ворожих груп, — цих внутрішніх ворогів нашої Державності? Боротись з ними в цих емігрантських умовах життя ми, як вояки, не можем. Єдине, що нам залишається, це цілковита погорда всією їх антидержавною діяльністю. Ми можем вважати їх лише ворогами Державности УНР і не мати на майбутнє з ними зі своєї власної волі (коли того не вимагають обставини емігрантського життя) нічого спільногого. В персональних стосунках з ними не треба забувати, що вояк мусить поважати особу чесного ворога. Сліпа й безсила ненависть є уділом слабих. Вояк мусить бути сильним.

Далі у нас залишається взаємовідношення з групами, особами й цілою масою еміграції, що зберігають традиції нашої визвольної боротьби 1917 — 1920 років та продовжу-

ють її далі під прапором УНР. Ріжних думок про ці взаємовідношення не може бути. Коротко й категорично — як найтісніша співпраця тут на еміграції в усіх галузях національного, громадського й культурного життя. Передумовою цієї співпраці мусить бути суворе дотримання всіх організаційних норм громадського життя. Жадних неорганізованих виступів, мітингів, бунтів та тому подібного не може бути. Це спадщина некультурності; вояк перейняти її не може.

Тут, на еміграції, спостерегаємо, що де які вояки, викишталізувавши свої соціально політичні погляди, формально вступають до партій, лояльних відносно уряду УНР, але про який би то не було антагонізм між вояками сучасними й бувшими вояками-партійцями, що стоять на тих же державно-політичних засадах, не може бути й мови. Бувші вояки повинні розуміти дух і психологію сучасних вояків, бо самі перенесли великий тягар обовязків вояка. Вони морально зобовязані бути звязком між організаціями вояків та політичними партіями й усовувати всякі непорозуміння, а не поглиблювати їх.

Дуже велику увагу мусять вояки звернути на співпрацю з українськими соколами, бо основи морально-етичного, національного та фізичного виховання як у вояків, так і у соколів є спільні.

Всі мусять творити єдині національні організації, а не розбиватись по принципу територіальності й видумувати, замісць старих урядів, якісь нові. Наші вороги можуть допомогти витворити уряди не тільки для всіх земель України, а навіть по де-кілька на кожну з них з ріжними нюансами від монархистичних до комунистичних; і кандидатів на гетьманів чи президентів найдуть, наша нація багата на отаманів. А що з того може бути?

Лише розбиття сил нації.

Яка ж мусить бути участь організацій вояків армії УНР в національно-політичній співпраці з іншими суперечними партіями та групами в ширшому розумінні цього слова? Для вояка армії УНР всі політичні партії, що стоять на засадах УНР і не займають ворожої позиції до її Державного

Центру, однакові. Ні одній з них вояк не може уділяти більше або менше симпатій чи антипатій. Режим соціальних поглядів політичних партій вояка не обходить. Всі вони є виразниками волі певних суспільних груп нації, а тому є рівноправними членами цієї нації. Не обходить вояка й та природня боротьба, що може відбуватись між цими групами на ґрунті соціально-політичному.

Як уже було зазначено, організації вояків армії УНР мають завданням збереження й дальші плекання тягості української вікової державної традиції, відновленої боротьбою армії та закріпленої з волі нації актами державності в формі УНР. Це надає організаціям вояків право бути на сторожі винесеної з рідної землі державної традиції аж до нового вияву суверенної волі українського народу, а не окремих його суспільно-політичних та й ще емігрантських груп, як це робить група п. Микити Шаповала та подібні йї.

Кожний вояк мусить розуміти весь тягар наших державних національно-політичних завдань і взяти частину його на себе. Він мусить спільно з політичними провідниками іти по шляху до Самостійної Незалежної Української Народної Республіки. Він мусить знати причини того чи іншого поступовання наших державно-політичних керовників на еміграції, морально їх підтримувати й не піддаватись на ріжкі провокації. Вояк армії УНР мусить витримати і на еміграції іспит з національно-політичної витревалости.

Які ж практичні висновки з усього цього для вояків армії УНР?

Коротко на це можна дати такі відповіді:

1. Зберегти військово-козацький дух і не забути військової етики та традиції армії УНР, що є основами внутрішньої моральної дисципліни.

2. Витримати іспит з національно-політичної витревалости й не займатись політичним штундизмом в шуканні якихось нових шляхів.

3. Памятати, що збройна боротьба ще не закінчена і що для майбутньої національної армії будуть потрібні великі кадри військових керовників.

4. Всю свою активність направити на творчу працю —

набуття освіти та фахових знань, які будуть потрібні в першу чергу для національно-культурної боротьби за Незалежність Батьківщини і лише в другу для заробітку шматка хліба щоденого.

5. Ті, кому долею менше судилося, мусять, користаючи з гостинності культурних народів, заробляти собі на прожиття, набувати практичного досвіду й не деморалізуватись.

6. Вільний час віддавати знайомству з військовою літературою, а ті, кому долею більше судилося, мусять опрацьовувати реферати на військові теми для прочитання в своїх організаціях.

7. Приймати активну участь лише в тих національно-громадських організаціях та обєднаннях, що в своїй діяльності не збочують з тих провідних шляхів, які були визначені збройною боротьбою армії УНР.

8. Приймати участь в товариствах українського сокільства, підтримувати та організовувати там, де їх нема.

9. Не мати з власної волі нічого спільногого з явними ворогами Державного Центру УНР і погорджувати їх діяльністю.

10. В своєму організаційному житті дотримуватись норм статута, безумовно виконувати постанови Загальних Зборів та Управи й дотримуватись в йськової гідності в порядку внутрішньої дисципліни.

11. Тим членам, що находяться по-за місцем осідку організації, підтримувати якнайтісніший звязок як з Управою, так і між собою.

12. Шанувати закони та звичаї тих народів, гостинністю яких вояки користають, та бути їм за це вдячними.

Подебради.
12.III. 1929.

